

Stefan Rakowski

"Památková Péče", R. XXXI, 1971 : [recenzja]

Ochrona Zabytków 27/4 (107), 347-356

1974

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PRZEGLĄD ZAGRANICZNYCH CZASOPISM KONSERWATORSKICH*

PAMÁTKOVÁ PĚČE. Wyd. „Orbis” w Pradze na zlecenie Ministerstwa Szkolnictwa i Kultury CSRS. Ukażuje się cztery razy w roku.

Rocznik XXXI (1971)

Zeszyt 1, stron 64, ilustracje

(E. Hruška), *Vladimír Novotný — 70 lat (Siedemdziesięciolecie urodzin Vladimíra Novotného)*, ss. 1—3, 1 il. Artykuł zawiera omówienie pięćdziesięcioletniej działalności jubilata, dyrektora Państwowego Instytutu Opieki nad Zabytkami i Ochrony Przyrody. V. Novotný jest absolwentem uniwersytetu praskiego, na którym historię sztuki studiował pod kierunkiem dwóch wybitnych profesorów, Chytila i Birnbauma. Znaczne zasługi położył jako kustosz galerii malarstwa, należącej do Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Pradze; współpracując ze znakomitym specjalistą — Vicencem Kramarzem, zyskał kwalifikacje pracownika naukowego, a przy tym dał się poznać jako doskonały organizator. Po 1945 r. V. Novotný był dyrektorem Galerii Narodowej. Funkcję dyrektora Państwowego Instytutu Opieki nad Zabytkami i Ochrony Przyrody sprawuje od 1963 r. W 1965 r. w związku z sesją ICOMOS w Warszawie został wybrany pierwszym przewodniczącym czechosłowackiego komitetu ICOMOS. Zamknięcie artykułu stanowi obszerny cytat sformułowania terminu „zabytek”, zaproponowanego przez V. Novotného na konferencji SURPMO w Namieszti (wrzesień 1969).

M. Lejskova - Matyašova, *Grafická předloha a její význam při restaurovani maleb a sgrafit (Pierwowzór graficzny i jego znaczenie w konserwacji malowideł oraz zdobniczych kompozycji w technice sgraffito)*, ss. 4—16, 18 il. W obszernym artykule autorka udowadnia, że odnaleziony pierwowzór może przyczynić się do rozszerzenia i ugruntowania poglądów na wiele zabytków, zwłaszcza z dziedziny sztuki zdobniczej, a nadto stanowi istotną pomoc — i to nie tylko w poszczególnych skomplikowanych tematach — w identyfikacji i rozszyfrowaniu niektórych dzieł. Odnaleziony pierwowzór graficzny umożliwia wniknięcie w tajniki warsztatu oraz zbadanie, w jakiej mierze dzieło zawiera cechy działania spontanicznego; poza tym pozwala on na ustalenie granicy pomiędzy inspiracjami pochodzącymi z pierwowzoru oraz rzeczywistym autorskim wkładem twórczym. Jednocześnie ustalony pierwowzór graficzny ma jeszcze inne znaczenie: stanowi wyborny materiał pomocniczy przy konserwacji zabytków, które znajdują się w nie sprzyjających warunkach atmosferycznych lub mikroklimatycznych, jak np. dekoracje sgraffitowe i malowidła wykonane techniką *al fresco* na elewacjach zabytkowych budowli, a także malowidła ścienne i plafony we wnętrzach. Opierając się na licznych przykładach z praktyki, autorka akcentuje znaczenie pierwowzorów graficznych jako materiału pomocniczego w pracy konserwatorów, którzy dzięki nim mogą pokonać o wiele łatwiej wiele trudności natury technicznej i wątpliwości natury artystycznej. Zrozumiała, że w braku pierwowzorów konserwatorzy bywają zdani na

mniej lub bardziej prawidłowe domysły, przy czym wyniki ich pracy mogą okazać się nie tylko niezadowolające, lecz nawet sprzeczne z zasadami konserwacji zabytków.

V. Novotný, *Kategorisace kulturních památek (Klasyfikacja zabytków kultury)*, ss. 17—28, 13 il. W związku z inwentaryzacją zabytków nieruchomych wyłoniła się potrzeba ich szczegółowej i wnikliwej klasyfikacji, choćby z uwagi na stan liczbowy, sięgający 30 000 pozycji. Autor artykułu omawia przede wszystkim kryteria, które uznać można za miarodajne przy inwentaryzacji, zwraca przy tym uwagę na powszechny brak inwentarzy przy rekonstrukcji zabytków, występuje przeciwko jednostronnej klasyfikacji i uzasadnia swe stanowisko wieloma ważkimi argumentami. Podstawowym warunkiem dla prawidłowo przeprowadzonej klasyfikacji obiektów zabytkowych jest, zdaniem autora, dokonanie weryfikacji posiadanego zasobu zabytków.

Zabytki kultury narodowej oraz typowo miejskie zespoły zabytkowe, obok zabytków posiadających szczególną wartość artystyczną i historyczną, należą niewątpliwie do klasy najwyższej. Tu jednak przy dokonywaniu selekcji należy jeszcze uwzględnić argumenty odnoszące się do otoczenia poszczególnego obiektu oraz elementów tworzących wraz z nim zespół. Jako przykłady obiektów klasy najwyższej autor rozpatruje kościół katedralny w Kolinie nad Łabą, kościół Św. Wita w Sobiesławiu (południowe Czechy), zamek w Pernsztejnzie na Morawach, dom „Pod Dzwonem” przy Rynku Staromiejskim i pałac Waldsztejnów na Małej Stranie w Pradze oraz dom, w którym urodził się poeta, pisarz, historyk Vaclav Hanka, inspirowany czeskiego ruchu patriotycznego z początku XIX w., w zestawieniu z zabytkami budownictwa ludowego w miejscowości Hoříněves we wschodnich Czechach. Niewątpliwie do tej samej grupy należy pałac w Jaromierzycach oraz budynek „Starej Poczty” w Nowym Jiczynie na Morawach. W związku z tym wyłania się postulat przystąpienia do klasyfikacji w obrębie miejskich skupisk zabytków oraz miejskich zespołów zabytkowych znajdujących się poza tą grupą, przy czym jako odgrywające istotną rolę należy brać w rachubę nie tylko argumenty związane z historyczną architekturą, lecz również z ochroną krajobrazu. Drugą klasę zabytków nieruchomych powinny tworzyć zasoby stanowiące istotną wartość w prezentacji ciągłości historycznej i estetycznej oraz dające się organicznie włączyć we współczesne życie kulturalne. Niemniej jednak klasa trzecia nie może w sposób mechaniczny obejmować całego pozostałego zasobu zabytków, a tym bardziej nie powinna być niedoceniana. Artykuł ma charakter dyskusyjny i adresowany jest przede wszystkim do władz konserwatorskich.

J. Josefík, J. Šonka, *Restaurátorstvi jako umění i vědecká práce (Konserwacja jako sztuka i praca naukowa)*, ss. 29—41, 17 il. Zmiany treści dzieła w toku prac konserwatorskich wiążą się również ze zmianami w zakresie techniki tych prac. Wiele różnych dyscyplin naukowych dostarcza licznych cennych doświadczeń, które można z powodzeniem wykorzystywać w roboczej analizie twórczej artystycznej z

* *Staly przegląd zagranicznych czasopism konserwatorskich obejmuje 11 wydawnictw, których zestaw zamieszczono w*

„Ochronie Zabytków”, XVI (1963), nr 3(62), s. 69.

minionych epok, wiążących się przy tym z rozwiązywaniem zagadnień technicznych w konserwacji. Na pracę konserwatorską składają się: artyzm, wiedza i techniczne zdolności manualne. Zgodnie z tym, co podkreśla się również w literaturze zagranicznej, doświadczenia zdobyte przez konserwatora powinny służyć także innym specjalistom i pokrewnym dyscyplinom naukowym. Nieodzowne jest przy tym prowadzenie wyczerpującej i ujętej w ujednoczone formy dokumentacji, umożliwiającej jej lepsze wykorzystanie za pomocą techniki obliczeniowej, opartej na elektrycznym przetwarzaniu danych.

M. Vilimková, F. Kašička, *Poloha kostela sv. Jana Křtitele na Pražském Hradě a jeho rekonstrukce (Lokalizacja kościoła Św. Jana Chrzciciela na Zamku Praskim i jego rekonstrukcja)* ss. 42—47, 5 il. Sprawa lokalizacji kościoła bądź kaplicy Św. Jana Chrzciciela na terenie Zamku Praskiego przez długi czas należała do nie rozwiązanych problemów średniowiecznej topografii zamku. Odkrycia z najnowszych czasów dostarczyły potwierdzenia poglądu, iż pewne informacje podane przez Waclawa Hajka w jego *Kronice Czeskiej*, do których odnoszono się sceptycznie w ubiegłym stuleciu, zawierają jednak dane odpowiadające rzeczywistości. Z informacji tych wynika, że kaplica Św. Jana Chrzciciela należy do najstarszych zabytków chrześcijańskiego budownictwa sakralnego na Zamku Praskim. Jej istnienie potwierdza również pośrednio opis pożaru Zamku Praskiego w 1142 r. Po przeprowadzeniu wnikliwych i wyczerpujących kwerend wszelkich dostępnych źródeł archiwalnych możliwe było odtworzenie lokalizacji tej kaplicy. Autorzy artykułu stwierdzają, że prowadzenie analiz związanych z rekonstrukcją i sondażem budowlanym jest — jak dowodzi ten konkretny przykład — bezcelowe bez uprzedniego przestudiowania wszystkich osiągalnych źródeł do historii obiektu. Brak ich znajomości może stać się przyczyną fałszywego stanowiska i fałszywej orientacji przy analizie budowli, a także źródłem błędnych wniosków w ocenie badanego obiektu. Zagadnienie tak doniosłe, jak kwestia czasu powstania i formy kościoła Św. Jana Chrzciciela pozostanie długo jeszcze nie rozwiązane. W zakończeniu artykułu autorzy proponują dwa możliwe warianty rekonstrukcji jego rzutu, przy czym obie wersje wynikają z wymiarów i formy tego fragmentu miasta. Autorzy skłaniają się do drugiego wariantu, ponieważ wydaje się on bardziej odpowiadać warunkom historycznym.

Zprawy — Informacje

(J. Petrů), *Ochrana památek moderní architektury (Ochrona zabytków architektury nowoczesnej)*, ss. 48—49, 2 il. W dniach 23—24 marca 1970 r. w nowym ratuszu w Brnie odbyła się ogólnokrajowa konferencja naukowa poświęcona ochronie zabytków architektury nowoczesnej. Konferencja ta o charakterze wielkiej narady roboczej zgromadziła ok. 300 architektów, historyków sztuki, przedstawicieli instytucji ochrony zabytków, katedr teoretycznych szkół wyższych, biur projektów i studiów oraz urzędów głównych architektów. Naradzie towarzyszył pokaz dokumentacji pomiarowej obiektów nowoczesnej architektury w Brnie, wykonanej przez państwowe przedsiębiorstwo geodezji inżynierskiej w tym mieście; pokaz stanowił przegląd obiektów projektowanych przez architektów czeskich w pierwszej ćwierci XX w., a także pawilonów wystawowych dla Targów Brneńskich, projektowanych w latach 1958—1959.

(mj), *Mezinárodní symposium o zaměřování památek (Międzynarodowe sympozjum w sprawie pomiarów zabytków)*, ss. 49—50. Notatka stanowi zapowiedź planowanego na 28. VI — 2. VII. 1971 r. w Brnie międzynarodowego sympozjum, nad którym protektorat objęły ministerstwa kultury Czeskiej i Słowackiej Republiki Socjalistycznej. Jako główne tematy sympozjum przewidziano zagadnienia pomiarów przestrzeni pod-

ziemnych, obiektów budownictwa ludowego oraz wykorzystanie fotogrametrii w ochronie zabytków.

(hr) *Zprávy z mezinárodní památkové péče (Informacje o ochronie zabytków za granicą)*, s. 50.

W Atenach na starym targowisku odkryto budowlę tzw. bazylikę Stoa Archona, w której w 399 r. p.n.e. skazano na śmierć Sokratesa. Budowla ta została zidentyfikowana w północno-zachodnim sektorze analitycznej Agory u stóp Akropolu i pochodzi z ostatniej ćwierci VI w. p.n.e.

Na pustyni w odległości 30 km od Kairu odkryto największą egipską świątynię Ramzesa II, faraona panującego w latach 1298—1232 p.n.e.

Partenon na ateńskim Akropolu podlega poważnym zagrożeniom od spalin wydzielanych przez pojazdy mechaniczne oraz od ultradźwięków wytwarzanych przez samoloty. Władze greckie mając na względzie przeciwdziałanie temu zagrożeniu budowli, wydały zarządzenia w sprawie używania paliw ciekłych w motoryzacji. Archeolog George Dantes, pełniący funkcje kustosa Akropolu, proponuje dla zabezpieczenia murów zastosowanie cienkiej warstewki ochronnej. W imieniu swych władz rządowych zwrócił się on do kompetentnych organów UNESCO o zaopiniowanie swego projektu.

W południowej części prowincji Wachau w kościele filialnym Św. Jana w „Mauertal” odkryto zespół wysokiej wartości artystycznej malowideł ściennych z XIII i początku XIV w. o łącznej powierzchni 45 m². Tematyka tych malowideł obejmuje nadnaturalnej wielkości wizerunek św. Krzysztofa, scenę na Kalwarii, śmierć NMPanny oraz dwóch aniołów. Z XIII w. pochodzi wizerunek Chrystusa — Wszechstworcy z 12 apostołami. Odkryto również sceny męczeństwa św. Achacego oraz wczesnogotycką scenę śmierci NMP.

Centralny Instytut Historii Sztuki (Zentralinstitut für Kunstgeschichte) w Monachium wydał bibliografię publikacji z zakresu historii sztuki, drukowanych w latach 1965—1966 w fachowych i naukowych czasopismach wychodzących w językach słowiańskich.

W najbliższym czasie ma być poddany konserwacji kościół znajdujący się na terenie wiedeńskiej kliniki psychiatrycznej Steinhof, stanowiący wybitne dzieło architekta Ottona Wagnera. Wymagał tego świetny detal tej świątyni, tj. złożona kopuła wieńcząca tarasowo ukształtowany dach budowli. Kościół na terenie Steinhofu stanowi niepowtarzalny przykład secesyjnej architektury sakralnej. Przewidywane nakłady na prace konserwatorskie, które pokryć mają władze komunalne Wiednia, wynoszą 4,6 mln szylingów.

Trwające blisko 15 lat prace konserwatorskie w kościele o.o. serwitów w IX dzielnicy Wiednia zostały ukończone i uwieńczone sukcesem. W ich toku odkryto przemalowane malowidła ścienne oraz zidentyfikowano medalion artysty włoskiego Tencalli (1623—1685).

Austriackie władze konserwatorskie poinformowały społeczeństwo o pracach wykonanych w ostatnich czasach zarówno za pośrednictwem odpowiednich wystaw, jak i publikacji. W końcu 1970 r., zostały zakończone prace konserwatorskie na zamku książąt Esterhazy w Eisenstadt, a zwłaszcza w powszechnie znanych salach tego zamku (Haydnssaal — sali Haydna, Spiegelsaal — sali zwierciadlanej, Wildschweinsaal — sali „Pod dzikiem” (oraz w 10 innych pomieszczeniach tej barokowej rezydencji pałacowej. W Eisenstadt przewidziano ponadto zaaranżowanie salonu poświęconego pamięci F. Liszta.

ICOMOS

(O. Šujanová), *Správa o činnosti československého komitétu ICOMOS (Sprawozdanie z działalności cze-*

chosłowackiego komitetu ICOMOS), język oryg. słowacki, ss. 50—51. Ostatni kwartał 1970 r. czechosłowacki komitet ICOMOS poświęcił na przygotowywanie publikacji propagandowych, związanych z planowanym na 1971 r. w CSRS międzynarodowym sympozjum w sprawie ochrony budownictwa ludowego. Redakcja poświęconego architektury czasopisma słowackiego „Projekt” zadeklarowała wydanie z tej okazji podwójnego numeru o objętości ok. 150 stron. Ponadto, z inicjatywy członka czechosłowackiego komitetu ICOMOS inż. arch. Grabmüllera przygotowywane jest obszerne wydawnictwo książkowe, obejmujące materiały dokumentacyjne dotyczące budownictwa wiejskiego, zgromadzone i opracowane przez prof. A. Kuriála. Zaplanowano również wydanie w formie publikacji zwartej wszystkich referatów, które mają być wygłoszone na sympozjum. Z okazji sympozjum zorganizowana będzie też wystawa ilustrująca ochronę budownictwa wiejskiego w CSRS. W dalszym ciągu sprawozdania podano listę tematyczną i kalendarium międzynarodowych narad organizowanych pod egidą ICOMOS w 1971 i 1972 r. Poza tym artykuł informuje o powołaniu kilku nowych komisji specjalistycznych ICOMOS.

Recenze — Recenzje

(K. Kibic), *Historické jádro města Olomouc a jeho problematika (Miejski zespół zabytkowy Ołomuńca i jego problemy)*, ss. 51—54, 5 il. Omówienie pracy Zdeňka Gardavskiego, poświęconej rekonstrukcji widokowej i przebudowie Ołomuńca, do której bodźcem był urbanistyczny ograniczony konkurs otwarty o charakterze studialnym, obejmujący rozwiązania wybranych bloków zabudowy miejskiej. Konkurs ogłoszony był przez radę miejską Ołomuńca w 1967 r., a jego wyniki rozpatrywano w 1968 r. Znaczną część artykułu poświęca autor prezentacji poszczególnych wyróżnionych prac, przeprowadzając przy tym porównania projektów konkursowych z projektem rekonstrukcji i wymiany zabudowy realizowanym w Chebie.

Kronika

B. Procházková, *Památková péče na africkém a asijském kontinentu, II. část (Ochrona zabytków na kontynencie afrykańskim i azjatyckim, cz. II)*, ss. 54—62, 27 il. Na wstępie autor podejmuje próbę znalezienia właściwego określenia dla zjawiska, posiadającego współcześnie niedość precyzyjny określnik „architektura islamu”, architektura „muzułmańska”, a dawniej „mahometańska”, „mauretańska” lub „sareceńska”, stanowiącego wyraz działalności budowlanej wiążącej się z falą kulturową narodów, które wyznają islam. Pod względem chronologicznym fala ta trwała od pierwszej ćwierci VII w. n.e., a jej naturalny rozwój skończył się mniej więcej w okresie I wojny światowej. Granice geograficzne wahały się tu w miarę upływu czasu od Maroka do Indonezji i od Węgier po Madagaskar. Natomiast główne nurty architektury islamu sprawdzają się do i tak rozległego terytorium krajów arabskich — Turcji, Iranu, Afganistanu, Pakistanu i Indii. W artykule omówiono ważniejsze i najbardziej charakterystyczne zabytki Maroka, Iranu, Syrii, Sudanu, Jordanii i historycznej Palestyny. Autor zwraca uwagę na wysoki poziom ochrony zabytków w Jordanii, która może służyć przykładem nie tylko krajom arabskim, lecz także wielu krajom europejskim.

Spis treści rocznika XXX (1970) składa się z indeksu alfabetycznego nazwisk osób i nazw miejscowości oraz spisu artykułów, informacji w dziale kroniki, dziale ICOMOS, recenzji i krótkich notatek.

Zeszyt 2, stron 64, ilustracje

V. Novotný, *Pedesáté výročí komunistické strany Československa (Pięćdziesięciolecie istnienia Komuni-*

stycznej Partii Czechosłowacji), ss. 65—66. Autor rozpatruje stosunek partii komunistycznej okresu międzywojennego do ochrony zabytków. Stwierdza, że jakkolwiek znajomość poczynił W. I. Lenina w zakresie zabezpieczenia dóbr kultury narodowej w czasie rewolucji oraz zainteresowanie władzy radzieckiej sprawami sztuki miały pozytywny wpływ na tendencje w zakresie ochrony zabytków w Czechosłowacji, partia nie mogła wiele uczynić w tej dziedzinie, mimo starań o przeprowadzenie ustawy o ochronie zabytków i dóbr kultury narodowej, w której burżuazja upatrywała zamach na swobodę praw dysponowania własnością osobistą. Bezpośredni kontakt partii z zagadnieniami ochrony i konserwacji zabytków datuje się od momentu przejścia władzy w Czechosłowacji przez klasę robotniczą w 1948 r. Zagadnienia te spotykają się ze zrozumieniem i uznaniem zarówno w kołach partyjnych, jak i rządowych. Dla zilustrowania zakresu i doniosłości zmian w okresie 25 lat autor przytacza wiele przykładów, m.in. odnoszących się do ochrony miejskich zespołów zabytkowych. Decydującym instrumentem ochrony zabytków stała się ustawa nr 22 z 1958 r., w wyniku której powstał m.in. Państwowy Instytut Opieki nad Zabytkami i Ochrony Przyrody, stanowiący naczelną organ służby konserwatorskiej.

M. Nováková, *Oč jde v ochraně památek lidové architektury (Cele i zadania ochrony zabytków budownictwa wiejskiego)*, ss. 66—74, 10 il. Autorka rozpatruje sytuację w tym zakresie z kilku zasadniczych punktów widzenia. W rejestrze państwowym występuje ok. 6000 obiektów budownictwa wiejskiego uznanych za zabytki, co stanowi co najmniej 1/5 całości zasobu objętych ewidencją zabytków nieruchomości. Oprate na wspomnianym rejestrze opracowanie kartograficzne umożliwiło wyodrębnienie obszarów typologicznych budownictwa wiejskiego w sposób odpowiadający ich rzeczywistemu występowaniu w terenie. Całość materiału sklasyfikowano z kolei w grupy typologiczne i ujęto w klasy wartości z jednoczesnym opracowaniem studiów cząstkowych. W praktyce należy jednak brać pod uwagę fakt, że zachowane obiekty budownictwa ludowego stanowią jeden z rezultatów mającego tysiącletnią historię układu warunków techniczno-ekonomicznych i społecznych tradycyjnej gospodarki. Ponadto obecny układ i perspektywy na przyszłość pozbawiają te obiekty ich pierwotnych funkcji, przemieniając je w zabytki kultury, i w związku z tym stawiają je w całkowicie nowych stosunkach. O ile wieś w swym rozwoju historycznym już dawniej przeszła wiele znamiennych przemian, to odbywały się one w ramach sytuacji, w której jej mieszkańcy albo sami byli bezpośrednimi budowniczymi poszczególnych obiektów, albo czymś w rodzaju „inwestorów”, dla których pracowali rzemieślnicy. Obecnie na wieś wkroczyło budownictwo pozbawione indywidualnego wyrazu, opierające się przede wszystkim na wymaganiach ustalonych przez państwo normatywowo i standardowo oraz na własnym interesie gospodarczym budujących. W tej sytuacji państwowa służba konserwatorska staje wobec niełatwego zadania — jak w nowych stosunkach doprowadzić do syntezy historycznych walorów kulturowych ze współczesnym postępem? Na zakończenie autorka podaje dziesięć postulatów posunięć o charakterze organizacyjnym.

A. Pitterová, *Krknoský horský dům (Domostwo góralskiego regionu Karkonoszy)*, ss. 75—80, 7 il. W artykule poświęcono uwagę przede wszystkim układowi traktu gospodarczego oraz rodzajom zajęć gospodarskich, charakterystycznych dla tego rodzaju domostw. Nadto rozpatrzono różnice występujące w układach domostw regionów górskich i pogórzy, z podaniem cech typowych dla jednych i drugich. Z opisanych przykładów wynika, że występowanie domostw góralskich w regionie Karkonoszy nie ma cech zabudowy skupionej o charakterze osiedlowym; domostwa takie występują jedynie na tych obszarach, na których wymagają tego wyjątkowo trudne warunki bytowe.

V. Vinter, *Hodnoty památek lidové architektury a problémy jejich ochrany (Wartości zabytków budownictwa wiejskiego i problemy ich ochrony)*, ss. 81—90, 6 il. Autor omawia rozwój budownictwa wiejskiego oraz jego powiązanie materiałowo-techniczne z produkcją rolniczą. Budownictwo wiejskie wraz z wieloma innymi zjawiskami ludowej kultury materialnej odgrywa nie tylko rolę nośnika i kontynuatora tradycji kulturalnej, lecz wykazuje również nieprzerwaną ciągłość kontaktu dzieła ręki ludzkiej z przyrodą. W budownictwie wiejskim zachowały się spontaniczne, lecz podstawowe wewnętrzne związki naturalne, które stworzonemu dziełu nadają harmonijną jedność. Jedność ta, niestety, ulega często zaprzepaszczeniu wskutek współczesnych interwencji, które zasadniczo służyłyby wymaganiom związanym z ochroną zachowanych obiektów budownictwa wiejskiego nadają wprost odwrotny skutek. Zdaniem autora tym więcej należy poświęcić uwagi i starań zabytkom budownictwa wiejskiego, które nie uległy jeszcze coraz bardziej postępującej zagładzie.

J. Vajdiš, *Architektonický charakter vesnic při Moravě a Dyji (Charakter architektonický wsi nad Moravou i Dyją)*, ss. 90—101, 19 il. Układy wsi na nizinach południowych Moraw, usytuowanych nad rzekami Morawą i Dyją, reprezentują północną granicę zasięgu form architektonicznych typowych dla nizin naddunajskich. Aczkolwiek również po drugiej stronie tej granicy dostrzegalne są liczne cechy pokrewne, układ budowli wiejskich wykazuje zupełnie odmienną kompozycję przestrzenną oraz odmiennie cechy konstrukcji. Dla charakteru architektonicznego wsi południowomorawskich typowe są elementy konstrukcyjne wywodzące się z bardzo starej tradycji i wskazujące na użycie gliny jako materiału budowlanego. Jedną z godnych uwagi cech rozwoju południowomorawskiego domostwa wiejskiego był jego ulegający stopniowym zmianom rozkład, obejmujący tradycyjne pomieszczenia: izbę mieszkalną, sień z „czarną kuchnią” oraz komorę. Dawniejszy ich układ — prostopadły do osi komunikacyjnej — w ostatnich stuleciach uległ przemianom w układ wzdłużny. W ten sposób wytworzyła się charakterystyczna dla wsi morawskich ściana od strony drogi. Istotny element stanowią również budynki gospodarcze, zwłaszcza stodoły z wjazdami w ścianach szczytowych oraz piwnice do składowania i tłoczenia win. Od połowy ubiegłego stulecia w budownictwie wiejskim przyjęły się konstrukcje murewe, które wniosły wiele nowych elementów architektonicznych. Układ budynku uległ rozbudowie i skomplikował się dzięki powszechnemu wprowadzeniu dwutraktów. Na charakter bryły wpłynęła przede wszystkim forma dachu wiążąca się ze stosowaniem materiałów ognioodpornych, wskutek czego dawny dach czteropiętrowy przekształcił się w dwuspadowy ze ścianami szczytowymi. Zadania ochrony zabytków budownictwa wiejskiego na tym terenie są o wiele trudniejsze niż w innych regionach. Wpływa na to głównie mała trwałość tradycyjnych materiałów budowlanych oraz technologia budowli z gliny.

V. Kovářů, *Príspevek k problematice záchranu lidového domu na Gottvaldovsku (Przyczynek do problematyki ochrony domostwa wiejskiego w regionie Gottwaldowa)*, ss. 101—111, 7 il. Region południowo-wschodnich Moraw należy do czołowych terenów tej dzielnicy kraju pod względem zasobności w interesujące zabytki budownictwa wiejskiego. Wpływa na to z jednej strony wielorakość zachowanych obiektów, z drugiej — zmienność form domostwa wiejskiego, będąca rezultatem przenikania się wpływów trzech regionów, mianowicie Słowacji, Wołoszczyzny i Hany. Autorka podejmuje próbę oceny regionalnych cech budownictwa wiejskiego, a jednocześnie omawia zagadnienia związane z ochroną wybranych budowli, reprezentujących swą formą typ regionalny.

J. Vařeka, *Rozšíření hrázdného domu v severozápadních Čechách (Zasięg terytorialny domów budo-*

wanych z „muru pruskiego” w północno-zachodnich Czechach), ss. 111—119, 6 il. Granica zasięgu terytorialnego domów o konstrukcji ścian wykonanej z „muru pruskiego” w północno-zachodnich i północnych Czechach stanowi składową część granicy europejskiego zasięgu tego rodzaju konstrukcji. Autor rozpatruje przede wszystkim rozwój konstrukcji z „muru pruskiego” na podstawie przekazów ikonograficznych z XV w., a następnie — przykładów z natury pochodzących z XVI w. Ustala poszczególne typy i formy „muru pruskiego” w północno-zachodnich Czechach i wreszcie, opierając się na przeprowadzonych badaniach terenowych, wygranicza zasięg tego rodzaju konstrukcji, poczynając od granicy państwa w Rozvadovie, poprzez Bor na północ od miejscowości Strzibro, w kierunku Manietina, Zihlego, Wysokiej Libyni, Pszolkowych, Nowych Straszeci, Kladna i Libiechowa, leżących na drugim brzegu Łaby. Porusza również problematykę budownictwa wiejskiego po obu stronach granicy, ponieważ wytyczona linia wydziela raczej miejscowości, w których występują budowle z muru pruskiego, a nie zwarty obszar występowania tego rodzaju konstrukcji. Granica zasięgu budownictwa z muru pruskiego w północno-zachodnich Czechach ilustruje stan z końca ubiegłego wieku i w dużej mierze stanowi korektę poglądów B. Schiersa, dotyczących rozpowszechniania tych konstrukcji na omawianych terenach.

ICOMOS

(V. Vinter), *Prof. Emanuel Hruška pětadesátiletý (65 rocznica urodzin prof. Emanuela Hruszki)*, ss. 119—120. Artykuł poświęcony jest jubileuszowi zasłużonego architekta i urbanisty E. Hruszki, przewodniczącego centralnej komisji państwowej ochrony zabytków, a jednocześnie przewodniczącego czechosłowackiego komitetu ICOMOS. W artykule podano życiorys naukowy jubilata, który przez wiele lat będąc profesorem politechniki bratysławskiej kierował w niej katedrą urbanistyki i planowania przestrzennego.

(O. Šujanová), *Správa o činnosti československého komitétu ICOMOS (Sprawozdanie z działalności czechosłowackiego komitetu ICOMOS)*, ss. 120—121. W sprawozdaniu omówiono sesję czechosłowackiego komitetu ICOMOS z 1.II.1971 r., poświęconą organizacji międzynarodowych sympozjów o ochronie zabytków planowanych w CSRS na 1971 r. 18.I.1971 r. w Bratysławie odbyła się konferencja prasowa czechosłowackiego komitetu ICOMOS poświęcona działalności Międzynarodowej Rady do Spraw Zabytków i Terenów Zabytkowych, działalności narodowego komitetu ICOMOS oraz zagadnieniom ochrony zabytków w Słowackiej Republice Socjalistycznej. Odnotowano również postęp prac organizacyjnych związanych z planowaniem na 20 sierpnia 1971 w Tatrach i Bratysławie międzynarodowym sympozjum na temat ochrony zabytków budownictwa wiejskiego, na które rozesłano ok. 1600 zaproszeń.

(O. Šujanová), *Správa o vytvorení medzinárodného komitétu pre využitie fotogrammetrie v architektúre z decembra 1970 (Informacja o powołaniu międzynarodowego komitetu do spraw zastosowań fotogrametrii w architekturze z grudnia 1970 r.)*, s. 121. W lipcu 1968 r. ICOMOS zorganizował w Saint-Mandé (Francja) konferencję na temat zastosowań fotogrametrii w architekturze; uczestnicy konferencji stwierdzili konieczność powołania do życia specjalnego komitetu współdziałającego z Międzynarodowym Stowarzyszeniem do Spraw Fotogrametrii (ISP = International Society for Photogrammetry). W kilka dni później odbył się w Lozannie kongres stowarzyszenia, który zatwierdził projekt ICOMOS i powziął decyzję o utworzeniu specjalistycznego komitetu. Obie międzynarodowe organizacje w całkowitym wzajemnym porozumieniu powołały do życia Międzynarodowy Komitet do Spraw Zastosowań Fotogrametrii w Architekturze (CIPA = Comité International de Photogrammetrie Architecturale), składający się z czterech przedstawicieli ICOMOS oraz czterech członków reprezentują-

cych ISP. W dalszym ciągu notatki podano wykaz zadań, jakie postawiła sobie do realizacji nowo powstała organizacja.

Recenze — recenzje

(J. Bukovský), Karel Kibic: *Renesanční dům radni našich měst a jeho kompoziční vývoj* (autor: K. Kibic, **Ratusz renesansowy w miastach czechosłowackich i jego rozwój kompozycyjny**), ss. 122—123. W recenzji omówiono starannie przygotowane i poparte materiałem dokumentalnym wydawnictwo Państwowego Instytutu Opieki nad Zabytkami i Ochrony Przyrody w Bratysławie, wydane jako czwarta pozycja w ramach serii „Monumentorum tutela”, Bratysława 1970. Cennym osiągnięciem autora pracy jest wprowadzona przez niego klasyfikacja zasadniczych typów ratuszy renesansowych, występujących na terytorium Czechosłowacji. Klasyfikacja ta opiera się na charakterystyce bryły architektonicznej; za element decydujący przyjął autor usytuowanie wieży, kształt attyki oraz innych wielkometryrowych detali (np. alkierzy). Praca zawiera także krytyczny przegląd dotychczasowej literatury czechosłowackiej dotyczącej ratuszy. Na zakończenie autor stwierdza, że zachowane resztki ratuszy renesansowych pozwalają na prawidłową rekonstrukcję tych cennych obiektów i adaptację do nowych funkcji.

(J. Herout), *Hrady a zámky zmizely a mizejíci II soubor 15 fotografií, sestavil a predmluvu napsal Ladislav Kurka (Zaniklé i zanikající ruiny grodów i zamków, II zestaw fotografii z przedmową L. Kurka)*, ss. 123—124, 2 il. Ruiny zamków należą do zabytków najbardziej malowniczych i najchętniej zwiedzanych przez turystów. Autor zwraca uwagę na fakt, że mający romantyczne tradycje dziewiętnastowieczne emocjonalny stosunek do tych obiektów dawno już przerodził się w podejście naukowe, w licznych wypadkach prowadzące do planowej, konsekwentnej, a częstokroć wymagającej bardzo znacznych nakładów — ochrony. Warta zaakcentowania jest doniosłość ruin zamków i grodów dla historii sztuki; wystarcza powołać się także na ich uroki malarskie, które tak znakomicie potrafili w swej twórczości graficznej oddać Mikolasz Alesz i Josef Lada. Nie wszystkie jednak ruiny zamkowe objęte są należytą opieką, wiele z nich pozbawionych jest odpowiednich przewodników, a nawet elementarnego zabezpieczenia. Omawiany zbiór 15 fotografii wydany został z inicjatywy Klubu Zbieraczy Osobliwości, przy częściowym wykorzystaniu dokumentacji fotograficznej pochodzącej z zasobów Państwowego Instytutu Opieki nad Zabytkami i Ochrony Przyrody. Poszczególne fotografie zaopatrzone w krótkie teksty informacyjne, podające sytuację obiektu, krótki rys historyczny z wymienieniem właścicieli itd.

Zpráva — Informacje

(M. Farka) *Výstava památkové péče v Rakousku 1945—1970 (Wystawa ochrony zabytków w Austrii, 1945—1970)*, ss. 124—126. Federalny Urząd Konserwatorski w Wiedniu zorganizował w dn. 16.X.—15.XI. 1970 r. w wiedeńskim pawilonie „Secession” wielką wystawę, ilustrującą wyniki ochrony i konserwacji zabytków osiągnięte w Austrii w ciągu minionych dwudziestu pięciu lat. Organizatorami wystawy były zespoły konserwatorów okręgowych, pracowników pracowni konserwatorskich, centralnych wydziałów Federalnego Urzędu Konserwatorskiego oraz pracowników Instytutu Historii Sztuki. Autor informacji daje nie tylko szczegółowy opis układu i sposobu zaaranżowania ekspozycji, lecz również omawia poszczególne grupy eksponatów, a nawet niektóre indywidualne obiekty, wysoko oceniając ogólną koncepcję wystawy i jej znakomitą organizację. Na uwagę zasługuje ogromna popularność wystawy i to zarówno w społeczeństwie, jak i w kołach fachowych. Na tle tej wystawy odbywały się liczne odczyty organizowane przez wiedeńskie instytucje kulturalne.

Zeszyt 3, stron 64, ilustracje

L. Letošnikova, *Historické hračky v nové instalaci na Jemništi (Zbiór zabytkowych zabawek w ramach nowej aranżacji wewnątrz zamku Jemnisztie)*, ss. 129—144, 12 il. W salonach zamku Jemnisztie sąsiadujących z salą środkową zaaranżowano nową ekspozycję zabytkowych zabawek. Prócz nich eksponowano tu także przedmioty związane w minionych epokach z produkcją zabawek, jak np. miniaturowe modele, drobne przedmioty dekoracyjne itp. Aczkolwiek zabytkowa zabawka należy do niezwykle interesujących dla historii sztuki dokumentów swych czasów, dotychczas ciągle jeszcze mało jest eksponowana zarówno w muzeach, jak i zbiorach stanowiących wyposażenie starych rezydencji. Zupełnie odosobniony wyjątek stanowi tu, na przykład, pokój dziecienny, którego urządzenie bardzo niedawno odtworzono w zamku Zákupy. Zainteresowanie zabawką jako eksponatem muzealnym rozwinęło się w Czechosłowacji na kanwie zainteresowań historią współczesnego rzemiosła artystycznego, kiedy to w latach dwudziestych plastycy zaczęli się poważnie zajmować projektowaniem jego wyrobów. Brak zainteresowania historyków sztuki i muzeologów takim obiektem, jak zabawka, wynika z trudności zaklasyfikowania zabytkowej zabawki w tradycyjne kategorie przyjęte w muzealnictwie. Właściwie nie dawała się ona zaliczyć do żadnej z konwencjonalnie pojmowanych dziedzin sztuki i wobec tego uważana była za niestosowny do włączania do zbiorów produkt z pogranicza sztuki stosowanej i rzemiosła. Jedynie w krajach o szczególnie wysokim poczuciu tradycji już w przeszłości zabawka zabytkowa zajmowała miejsce odpowiadające jej randze w historii kultury materialnej i ogólnej. Najbardziej zasoby zabytkowych zabawek zachowały się w Holandii i w Niemczech, mimo że w obu tych krajach notuje się wielkie straty również i w tym zakresie, spowodowane przez ostatnią wojnę. Jednym z założeń przyjętych w zamku Jemnisztie było uchwycenie znajdujących się w nim depozytów oraz sklasyfikowanie najcenniejszych obiektów, które wystawiono lub zakwalifikowano do konserwacji. Prócz zabawek zabytkowych z XVII i XVIII w. wystawiono również przedmioty stanowiące dzieła sztuki stosowanej i rzemiosła z połowy i drugiej części XIX w., tj. okresu należącego do historii najnowszej, także o istotnym znaczeniu z punktu widzenia historii sztuki. W dalszym ciągu artykułu omówiono przebieg prac konserwatorskich na zamku Jemnisztie, które dalekie są jeszcze od ukończenia. Wiele depozytów oraz obiektów z innych rezydencji wymaga bardzo rozległych i długotrwałych prac konserwatorskich.

K. Kibic, *Památková péče v Holandsku (Ochrona zabytków w Holandii)*, ss. 145—168, 27 il. Podstawowe zagadnienia ochrony zabytków są do siebie zbliżone w różnych krajach i posiadają wiele elementów wspólnych. Przy rozwiązywaniu tych zagadnień nierzadko mogą być pomocne doświadczenia osiągnięte w innych krajach. Jest rzeczą oczywistą, iż w zależności od ich cech pewne metody mogą znajdować mniej lub bardziej bezpośrednio zastosowanie (np. formy ochrony zabytków, konserwacja zasobów zabytkowych itp.). Przede wszystkim jednak należy mieć na względzie różniące się okoliczności historyczne, w jakich powstawały obiekty, które dzisiaj zaliczamy do zabytków oraz ich uwarunkowania w dobie obecnej, odmienne, a nawet niekiedy specyficzne w poszczególnych krajach. Architektura zabytkowa oraz pozostałe dzieła sztuki w Holandii w zasadzie pochodzą z podobnego jak w Czechosłowacji okresu, tzn. poczynając od IX w., i obejmują ciąg takich samych epok stylowych. Decydujący wpływ na rozwój architektury i sztuki holenderskiej miały przemiany społeczne w XVI i XVII w. Istotne znaczenie miało również uznanie innych wyznań religijnych (zwłaszcza katolicyzmu) w XIX w., które przyczyniło się do powstania licznych budowli w stylu neogotyckim. Wreszcie, duży udział w rozwoju architektury holenderskiej ma również architektura nowoczesna, szcze-

gólnie datująca się od lat mniej więcej dwudziestych naszego stulecia.

Ochrona zabytków w Holandii zorganizowana jest w skali ogólnopaństwowej pod egidą Instytutu Ochrony Zabytków (Rikksdienst voor de Monumentenzorg — Państwowa Służba Ochrony Zabytków) z siedzibą w Vooburg. Instytut ten podlega Ministerstwu Kultury, Spraw Społecznych i Rekreacji. Dzieli się na pięć podstawowych działów — konserwacji zabytków, urbanistyki, dokumentacji, prawny i administracyjny. Poza tym posiada własną bibliotekę i ośrodek dokumentacji fotograficznej. Ochrona zabytków w Holandii opiera się na ustawie z 1961 r. i ma charakter bardzo czynny. Przeprowadzono już inwentaryzację zabytków, obejmującą zarówno indywidualne obiekty, jak i zespoły osiedlowe. Jako granicę chronologiczną „zabytkowości” przyjęto czas powstania obiektu co najmniej w 1850 r. Budowle pochodzące z czasów późniejszych podlegają ochronie tylko w rzadkich przypadkach. Według danych statystycznych na 1 stycznia 1970 r. w Holandii znajdowało się pod ochroną 39 711 obiektów. Katalog zabytków podlega stałemu uzupełnieniu i aktualizacji. Równie rozległa jest ochrona zabytków budownictwa wiejskiego, w zakresie której rejestr państwowy obejmuje 4669 obiektów. W zależności od ich wagi obiekty zabytkowe podzielono na 5 klas, ze szczególnym zaakcentowaniem ich walorów urbanistycznych. Inwentarze zabytków publikowane są w formie wydawnictwa książkowego. Dotychczas ukazało się 15 bogato ilustrowanych i opatrzonych planami oraz mapami tomów; przewiduje się wydanie dalszych 40—50 tomów. Ochrona zabytków finansowana jest z dotacji państwowych.

W dalszym ciągu artykułu opisano metody ochrony i konserwacji zabytków nieruchomych, z przytoczeniem konkretnych przykładów oraz szczególnym podkreśleniem powojennych wysiłków i sukcesów konserwatorskich.

M. Lejskova-Matyašova, *Malované průčelí Sprangerova domu („Pod stupni Hradu Pražského” a jeho restaurace (Dekoracja malarska elewacji frontowej domu Sprangera „U podnóża Zamku Praskiego” i jej konserwacja)*, ss. 168—176, 5 il. Autorka artykułu zajmuje się historią tzw. kamienicy sprangerowskiej oraz konserwacją renesansowych malowideł, wykonanych na jej frontowej elewacji techniką *al fresco*. Już w epoce baroku a później klasycyzmu szeroko rozpowszechniony był zwyczaj powiększania otworów okiennych w elewacjach frontowych domów mieszkańskich i pokrywania nowymi tynkami zdobiących je renesansowych malowideł ściennych. Podobny los spotkał malowidła dekoracyjne występujące na elewacjach kamienic sprangerowskich, nie tylko w zaułku Thunowskim, lecz również w bliźniaczej kamienicy w zaułku Nerudy. Podczas konserwacji elewacji frontowej stwierdzono, że freski dekoracyjne były nie tylko dwukrotnie pokrywane tynkiem, lecz również dwukrotnie restaurowane, aczkolwiek z posiadanych przekazów wiadomo jedynie o pracach konserwatorskich przeprowadzanych w 1923 r. Jak stwierdzono, malowidła te po raz pierwszy pokryte były tynkiem w XVIII w. Pierwszą konserwację uważano za przeprowadzoną szczególnie starannie i z wyczuciem artystycznym; tę interwencję uznawano za wykonaną w sposób zbliżony do stosowanych współcześnie metod konserwatorskich. Wyników ostatniej konserwacji, wykonanej przez tego samego konserwatora oczekiwano z niepokojem, ponieważ chodziło w niej o uratowanie z uszkodzonych malowideł tego, co jeszcze możliwe było do ocalenia. Po usunięciu nagromadzonych w ciągu dziesięcioleci zanieczyszczeń oraz resztek tynku i wapna przystąpiono do ostatecznego oczyszczenia i „wywoływania” malowideł. Po ukończeniu prac konserwatorskich malowidła zostały powleczone warstwą ochronną lakieru silikonowego.

Wyczerpująco omówiono w artykule poszczególne kompozycje dekoracyjne na elewacjach, z jednoczesnym rozpatrzeniem możliwości ich atrybucji autorskiej; jak wynikałoby z najnowszych badań, wykluczo-

ne jest tu autorstwo samego Sprangera. Nie był również twórcą tych dekoracji późniejszy właściciel kamienicy — František Horčíčka. Nawet przy anonimowości autora malowideł częściami restytucja elewacji frontowej kamienicy Sprangera przyczynia się do wzbogacenia wiadomości na temat serii fresków na elewacjach starej zabudowy mieszkaniowej Praги, które przypuszczalnie są dziełami malarza niderlandzkiego, działającego w kręgu artystów epoki panowania cesarza Rudolfa.

ICOMOS

(O. Šujanová), *Zpráva o činnosti československého komitétu ICOMOS (Sprawozdanie z działalności czechosłowackiego komitétu ICOMOS)*, ss. 177—178, język oryginału słowacki. W artykule omówiono kolejną sesję czechosłowackiego komitétu ICOMOS z 28 maja 1971 r. w Bratysławie. Głównym tematem obrad były zagadnienia międzynarodowego sympozjum poświęconego ochronie zabytków architektury wiejskiej, planowanego w Wysokich Tatrach i Brnie. Spośród ponad 50 zgłoszonych referatów prawie 1/5 poświęcono zagadnieniu organizacji skansenów budownictwa wiejskiego, 195 — ochronie zabytków *in situ*, wiele innych podaje konkretne przykłady ochrony zabytków budownictwa wiejskiego i ludowego w krajach reprezentowanych przez zaproszonych do udziału w sympozjum autorów. Stosunkowo liczne były także referaty omawiające badania i dokumentacje budownictwa wiejskiego.

Z uznaniem przyjęty został projekt inż. arch. J. Grabmüllera, dotyczący objęcia przez czechosłowacki komitét ICOMOS protektoratu nad wystawą zabytków regionu wielkomorawskiego, poświęconą głównie zabytkom architektury. Planowana wystawa, na którą składać się mają ekspozycje ilustrujące rzemiosło artystyczne wsi, plany, dokumentacja fotograficzna i modele, przewidziana została na wiosnę 1972 r. w Erywaniu, a później ewentualnie w Anglii.

W dniach 18—19.VI.1971 r. z inicjatywy Instytutu Archeologii Czechosłowackiej Akademii Nauk w Brnie odbyło się w Miloticach i Mikulczicach seminarium archeologiczne z udziałem czołowych archeologów krajowych oraz gości z Polski i NRD.

W okresie objętym sprawozdaniem czechosłowacki komitét ICOMOS rozesał według własnego rozdzielnika drugi biuletyn informacyjny, zawierający materiały z konferencji na temat zastosowań fotogrametrii w ochronie zabytków; konferencja odbyła się w początkach lipca 1968 r. w Saint-Mande we Francji. Interesującą dla specjalistów z zakresu konserwacji zabytkowych założeń ogrodowych i parków jest informacja uzyskana przez czechosłowacki komitét ICOMOS od Międzynarodowej Federacji Architektów Krajobrazu (IFLA — International Federation of Landscape Architects), która na sesji 7 czerwca 1967 r. w Romazzino (Sardynia) uchwaliła powołanie specjalnej sekcji zajmującej się zabytkowymi założeniami ogrodowymi. W treści artykułu zacytowano cztery zasadnicze zadania, jakie sobie postawiła do realizacji nowo powołana sekcja. Jedną z pierwszych czynności było rozesłanie kwestionariusza, na który udzieliło odpowiedzi 27 krajów, podając informacje o ogółem 1548 zabytkowych założeniach ogrodowych i parkach.

W maju 1971 r. w związku z konferencją poświęconą ochronie środowiska odwiedził CSRS przewodniczący ICOMOS — prof. P. Gazzola, który wygłosił referat na temat studiów nad warunkami środowiskowymi oraz problemów ich walorów zabytkowych.

(J. Peštal), *Mezinárodní symposium o zaměření památek (Międzynarodowe sympozjum na temat pomiarów zabytków)*, ss. 178—180, 2 il. Okręgowy Komitét Geodezji i Kartografii środkowych Czech, działający w ramach Czeskiego Stowarzyszenia Naukowo-Technicznego, organizuje doroczne sympozja o aktualnej tematyce. W roku 1971 komitetowi temu Centralny Komitét Geodezji i Kartografii Stowarzyszenia powierzył organizację międzynarodowego sympozjum,

poświęconego pomiarom zabytków, przeprowadzonym w Brnie 28.VI—2.VII.1971 r. przy współpracy z Międzynarodowym Komitetem do Zastosowań Fotogrametrii w Architekturze ISP-ICOMOS. W artykule omówiono przebieg sympozjum i tematykę wygłoszonych referatów. Sympozjum to zgromadziło 201 uczestników, z których 36 reprezentowało 18 krajów zagranicznych.

Uczestnicy sympozjum stwierdzili, że dokumentacja pomiarowa obiektów zabytkowych stanowi jeden z podstawowych warunków działania nowoczesnej polskiej ochrony zabytków. Komisja wnioskowa sympozjum zaproponowała uchwaloną przez uczestników rezolucję, której treść podano w zakończeniu artykułu.

Recenze — Recenzje

(J. Petr ů), *Zahrady a parky v NDR (Parki i ogrody w Niemieckiej Republice Demokratycznej)*, ss. 181—182, 4 il. Nakładem wydawnictwa Seemanna w serii publikacji z dziedziny historii sztuki ukazała się książka H. Schüttaufa *Parke und Garten in der DDR (Parki i ogrody w Niemieckiej Republice Demokratycznej)* o objętości 164 stron z 97 zdjęciami i 23 planami kreskowymi. Ujęcie materiału ma charakter katalogowy, tzn. każdemu z omawianych monograficznie obiektów autor poświęcił odrębny rozdział, zaopatrzone w odpowiedni materiał ilustracyjny. Całość pracy obejmuje 52 miejscowości, przy czym autor zajął się nie tylko przypałacowymi założeniami ogrodowymi i parkowymi, lecz omówił również parki miejskie i publiczne od XVII w. do czasów obecnych. Z przedmowy prof. R. Lingnera wynika, że tylko niewielka część omówionych w pracy Schüttaufa założeń ogrodowych pochodzi z epoki absolutyzmu XVII—XVIII w., a rysy charakterystyczne takich założeń w ich najczystszej postaci dostrzegalne są w obszarach zieleni w Gross Sedlitz i parkach późnobarokowych, zakładanych przez Fryderyka II. W swej przeważającej większości jednak zabytkowe założenia ogrodowe są wytworami kultury burżuazyjno-kapitalistycznej XIX w. Recenzent podkreśla wielką wartość dzieła autora, który był wybitnym znawcą historycznego ogrodnictwa i zasłużonym inicjatorem rekonstrukcji i rehabilitacji wielu zabytkowych założeń zielonych w NRD.

(J. Herout), *Zprávy Klubu za starou Prahu (Biuletyn Klubu Miłośników Starej Pragi)*, ss. 182—184. Omówiono jubileuszową edycję biuletynu Klubu Miłośników Starej Pragi, wydaną z okazji 70-lecia istnienia Klubu (1900—1970). Opierając się na treści recenzowanego zeszytu o objętości 131 stron formatu A5, recenzent przypomina dzieje Klubu i szeroko omawia jego żywą działalność oraz zasługi, zwłaszcza w okresie międzywojennym, polegające nie tylko na popularyzacji historii i zabytków Pragi, lecz również na wielu cennych, fachowych i autorytatywnych interwencjach i kampaniach, w wyniku których — dzięki oddziaływaniu zarówno na społeczeństwo, jak i władze — możliwe było ocalenie licznych budowli oraz osiągnięcie kompromisowych rozwiązań problemów urbanistycznych i inżynierskich. W drugiej części recenzji omówiono szczegółowo treść poszczególnych artykułów zawartych w biuletynie.

Kronika

(M. Pavlik), *Některé otázky vedení metra historickým jádrem Vídne a Budapešti (Niektóre zagadnienia związane z prowadzeniem tras kolei podziemnej pod zabytkowymi zespołami miejskimi Wiednia i Budapesztu)*, ss. 185—187, 5 il. W dniach 2 i 3 lipca 1970 r. w Bratysławie odbyło się międzynarodowe sympozjum, poświęcone zagadnieniom technicznym drażenia i zabezpieczenia tunelowych tras kolei podziemnej. Uczestnicy sympozjum odbyli z tej okazji wycieczkę na tereny realizowanych budów metra w Pradze, Wiedniu i Budapeszcie. Jednoznacznie stwierdzono, że budowa metra stanowi jedno z najważniejszych

z punktu widzenia architektury i ochrony zabytków zagadnień we wszystkich tych trzech wielkich miastach. Mimo że uczestnicy sympozjum zagadnieniami tymi zajmowali się tylko marginesowo, uzyskane doświadczenia i informacje porównawcze, wymienione na temat realizacji wiedeńskich i budapeszteńskich, można uznać za wysoce pożyteczne.

Jest rzeczą niewątpliwą, że stare „city”, a w szczególności ośrodki historyczne Pragi, Wiednia i Budapesztu w prognozach urbanistycznych nadal niezmiennie uważane będą za osie i najważniejsze obszary przyszłego rozwoju tych metropolii. Jednocześnie ciągle wzrasta świadomość, że właśnie w ich tysiącletniej tradycji rozwojowej i bogactwie architektonicznym tkwią szczególne uroki i charakterystyczna atmosfera miasta. Centrum jednak jest także najbardziej uczęszczaną częścią miasta wraz z tymi wszystkimi ujemnymi skutkami, jakie płyną dla stanu środowiska z rozwoju motoryzacji. W artykule szeroko omówiono podstawowe założenia przyjmowane przy projektowaniu modernizowanych układów komunikacyjnych, przy czym autor stwierdza wyjątkowo dużą zgodność poglądów na wiele zagadnień, reprezentowanych przez urbanistów, inżynierów komunikacji i konserwatorów zabytków. Druga część artykułu poświęcona jest całkowicie omówieniu zasad projektów i realizacji metra w Wiedniu i Budapeszcie.

(M. Baš e), *Po ulicích starého Detroitu (Ulicami starego Detroit)*, ss. 187—189, 3 il. Wstępna część artykułu zawiera wiele interesujących uwag ogólnych na temat stosunku przeciętnych przedstawicieli społeczeństwa amerykańskiego do materialnych relikwii przeszłości. Na tle dynamicznego postępu technicznego i rozwoju gospodarczego stosunek ten jest jeżeli nie negatywny, to przynajmniej pobłażliwie obojętny. Stąd znaczne trudności w organizacji ochrony zabytków i to tym większe, że zainteresowanie i oddziaływanie organów federalnych w tym zakresie jest bardzo niewielkie.

Miejskie Muzeum Historyczne w Detroit po wyczerpujących badaniach i studiach przeprowadzonych przez zespół jego pracowników zaaranżowało bardzo interesującą wystawę pod nazwą *Przechadzka ulicami starego Detroit*.

Na uwagę zasługuje istnienie w Detroit towarzystwa historycznego, składającego się z ok. 3000 członków, które jest najliczniejszą tego rodzaju instytucją w Stanach Zjednoczonych. Mimo od dawna czynionych wielkich wysiłków nie udało się dotychczas towarzystwu uzyskać praw poważniejszego ingerowania w decyzje dotyczące rozbiórek obiektów zabytkowej zabudowy miejskiej, i to zarówno mieszkalnych, jak i publicznych. Ta właśnie sytuacja skłoniła zespół pracowników muzeum do podjęcia starań o ocalenie chociażby fragmentów i pokuszenie się o zestawienie z nich obrazu przeszłości. Istotnym osiągnięciem było uzyskanie możliwości prowadzenia prac badawczo-dokumentacyjnych w obiektach skazanych na zagładę, a także gromadzenie drobnych i większych detali, fragmentów ich konstrukcji i wystroju oraz wyposażenia wnętrz. W ten sposób w salach muzeum powstały wykonane w naturalnej skali i z autentycznych elementów rekonstrukcje scenarii miejskiej z lat 1840—1850, 1870—1880, a w przygotowaniu jest ekspozycja obejmująca przełom XIX i XX w. Rekonstrukcje te nie ograniczają się jedynie do elewacji budynków i urządzeń bądź obiektów występujących w zagospodarowaniu ulic, lecz obejmują także dostępne dla zwiedzających wystawy wnętrz, z ich starannie i konsekwentnie dobieieranymi pod kątem autentyzmu i kompletności wyposażeniami i urządzeniami, oddającymi atmosferę czasów, z których pochodzą.

Zeszyt 4, stron 64, ilustracje

J. Matěj k o v a, *Sanace stavebních památek napadených dřevomorkou domáci (Konserwacja zabytków architektury atakowanych przez grzyb domowy)*,

ss. 193—209, 15 il., 4 wykresy, 3 tabl. Do najgroźniejszych uszkodzeń drewna, a więc i drewnianych konstrukcji zabytkowych obiektów budowlanych, należą zniszczenia wywołane przez pasożytnicze grzyby; największe straty powoduje odmiana *Serpula lacrimans*. Ponieważ grzyb ten występuje niezwykle często, zasługuje on na szczególną uwagę. Autorka artykułu omawia mechanizm działania pasożyta, charakteryzując wynikające stąd zmiany własności fizycznych i mechanicznych drewna. Zajmuje się rodzajami infekcji i omawia metody stosowane do zwalczania grzyba.

J. Wagner, *Přesun děkanského kostela Panny Marie v Mostě (Operacja przesunięcia dekanalnego kościoła Najświętszej Marii Panny w mieście Most)*, ss. 210—224, 17 il. W artykule szczegółowo omówiono przebieg przygotowań projektowych i technicznych do planowanej do wykonania w 1975 r. wielkiej operacji przesunięcia późnogotyckiego kościoła w mieście Most w zachodnich Czechach. Zarówno z uwagi na charakter konstrukcji obiektu i jego ciężar, jak długość trasy, po której ma być on przesunięty, oraz właściwości terenu, to niebywale śmiałe przedsięwzięcie inżynierskie — przy tym pierwsze w tak wielkiej skali w Czechosłowacji — posiada wyjątkowe znaczenie. (Artykuł Otakara Novaka, opracowany specjalnie dla „Ochrony Zabytków”, i omawiający szczegółowo czynione przygotowania do operacji przesunięcia kościoła w Moście — patrz „Ochrona Zabytków”, XXVII (1974), nr 3).

M. Suchomel, *Umělecké aspekty a výtvarné záležitosti v restaurátorských pracích (Aspekty artystyczne i zabiegi plastyczne w pracach konserwatorskich)*, ss. 225—240, 9 il. W pracach konserwatorskich przy dziełach sztuki prócz zabiegów technologicznych i konserwatorskich w niemałej mierze mamy do czynienia z zabiegami o charakterze ściśle artystycznym. Z reguły jednak mające decydujące znaczenie zabiegi tego rodzaju przy fachowo przeprowadzanej konserwacji występują dopiero w jej fazie końcowej — po generalnym wzmocnieniu obiektu, usunięciu szkodników, ewentualnym transferze (w wypadku dzieł malarzkich na podobrazdach płóciennych) i wykonaniu innych zabezpieczeń. Zarówno podczas zabiegów technologicznych, jak i przy opracowywaniu artystycznym obowiązuje konserwatorów respektowanie podstawowych zasad, dzięki którym przy jak największej dbałości o autentyczność dzieła historycznego i jego wartość możliwe jest zachowanie lub doprowadzenie go do pierwotnej postaci.

Biorąc pod uwagę czułość występowania prac konserwatorskich związanych z dziełami rzeźbiarskimi z XVII i XVIII w. na obszarze środkowych Czech (licznych tu z uwagi na obfitość nietrwałego, łatwo wietrzącego piaskowca pochodzącego z kamieniołomów w rejonie Izary) autor artykułu zajmuje się przede wszystkim metodami konserwacji rzeźb kamiennych oraz zakresem dopuszczalnych w jej ramach interwencji artystycznych. Zwraca przy tym uwagę na wiele koncepcji możliwych do przyjęcia w ratowaniu zabytków, których materiał — piaskowiec — ulega łatwo rozkładowi. Szczególną uwagę poświęca najlepszym metodom zapobiegania rozkładowi i zachowywania autentycznych form nadanych rzeźbie przez twórcę. Za najważniejszą uważa koncepcję umieszczenia oryginałów eksponowanych dotychczas na otwartym powietrzu w galeriach bądź w lapidariach. Obiekty oryginalne należałoby w ich dotychczasowych środowiskach zastępować kopiami wykonywanymi z kamienia lub ich faksymiliami. Otwarta jednak pozostaje kwestia, czy faksymile bądź kopia powinny być w każdym konkretnym wypadku wykonywane z uwzględnieniem stopnia „zużycia naturalnego” oryginału, spowodowanego przez zwietrzenie, oraz z uwzględnieniem otoczenia dzieła autentycznego. Pewne jest, że praca nad wykonaniem faksymile lub kopii w swej istocie nie jest bynajmniej czynnością „rzemieślniczą”, lecz wymaga od artysty-konserwatora wielkiego doświadczenia, zdolności oraz inwencji.

ICOMOS

(O. Šujanová), *Správa o činnosti československého komitétu ICOMOS (Sprawozdanie z działalności czechosłowackiego komitetu ICOMOS)*, język oryginału słowacki, s. 241. W okresie sprawozdawczym odbyło się jedno posiedzenie czechosłowackiego komitetu ICOMOS, poświęcone omówieniu zagadnień międzynarodowego sympozjum na temat ochrony zabytków architektury wiejskiej, które miało miejsce 30.VIII—7.IX.1971 r. w Štrbskim Plesie i w Brnie z udziałem ponad 150 specjalistów z całej prawie Europy; brali w nim udział nawet zainteresowani z Ameryki. Na sympozjum, któremu przewodniczył prof. P. Gazzola, wygłoszono 53 referaty i komunikaty oraz 19 przyczynków do dyskusji. Rezolucję w sprawie ochrony zabytków budownictwa wiejskiego poprzedziła bardzo ożywiona dyskusja. W czasie trwania sympozjum odbyło się kilka wycieczek studialnych. Pełne materiały sympozjum publikowane będą w zbiorze „Monumentorum tutela”.

Wkrótce po omówionym wyżej sympozjum w CSRS odbyła się we Francji międzynarodowa konferencja na temat zabytkowych parków i ogrodów, w której uczestniczyły również dwóch delegatów Czechosłowacji. Czechosłowacki komitet ICOMOS poczynił starania o pozyskanie materiałów z tej konferencji z przeznaczeniem do użytku szerokich kół fachowych.

W okresie 22—27 września 1971 r. prowadzone były w Moskwie rozmowy delegacji czechosłowackiego i radzieckiego komitetu ICOMOS, w wyniku których ustalony został program współpracy. Wyniki porozumienia o współpracy podano w siedmiu punktach, charakteryzujących zamierzenia, zasady i zakres współpracy.

Redakčni poznámka — Nota redakcyjna

Nota redakcyjna dotyczy rezolucji uchwalonej podczas sympozjum w Štrbskim Plesie i Brnie. Rezolucja ta była wynikiem wspólnej pracy pracowników ochrony zabytków zorganizowanych w ICOMOS oraz pracowników muzeów wchodzących w skład ICOM. Zalecenia tej rezolucji skierowane są do wszystkich krajów członkowskich UNESCO. Szczególną uwagę zwrócono w trakcie sympozjum na sprawę translokacji zabytków budownictwa wiejskiego do skansenów, często kroc organizowanych bez nawiązania do pierwotnego środowiska zabytków, aczkolwiek w wielu krajach stanowią one jedyną możliwość zachowania tego rodzaju obiektów. Wyniki szerokiej dyskusji zawarte w punkcie szóstym rezolucji zbiegają się w pełni ze stanowiskiem przyjętym przez czechosłowacką służbę konserwatorską, uznającą za podstawową formę ochrony — zabezpieczenie zabytków in situ.

Rezoluce na ochranu památek lidové architektury (Rezolucja w sprawie ochrony zabytków budownictwa wiejskiego), ss. 242—243. Zamieszczono tekst uchwalonej w dniu 7 września 1971 r. rezolucji, przyjętej na sympozjum poświęconym ochronie zabytków budownictwa wiejskiego.

Návrhy mezinárodního symposia ICOMOS (Propozycje międzynarodowego sympozjum ICOMOS), s. 243. W pełnym brzmieniu podano w oficjalnym przekładzie na język czeski tekst zaleceń uchwalonych 7 września 1971 r. na sympozjum w Brnie, dotyczących ochrony zabytków budownictwa wiejskiego. Skierowane do UNESCO propozycje obejmują, m.in., propozycję ogłoszenia przez tę organizację jednego z najbliższych lat Rokiem Sztuki i Tradycji Twórczych Ludu, nadto propozycję opracowania *Wielojęzycznego ilustrowanego słownika architektury ludowej i jej ochrony*, opracowania *Bibliografii światowej literatury dotyczącej architektury ludowej*, a wreszcie *Encyklopedii architektury ludowej*.

(Lrg) *Výstava „Praha 1860—1960“ (Wystawa „Praga 1860—1960“)*, ss. 244—245. W artykule omówiono trwałą od 8 września do 10 października 1971 r. wystawę poświęconą architekturze Pragi oraz zabytkom sztuk plastycznych z ubiegłego stulecia, a także ich ochronie. Wystawę przygotowało Ministerstwo Kultury Czeskiej Republiki Socjalistycznej jako wkład ideowy do specjalistycznego sympozjum poświęconego ochronie zabytków z nowszych czasów, które odbyło się w Pradze w początkach października pod egidą Praskiego Ośrodka Państwowej Służby Konserwatorskiej przy współudziale Czechosłowackiego Komitetu Współpracy z UNESCO oraz Ministerstwa Kultury. Opracowania scenariusza i katalogu wystawy oraz wyboru eksponatów dokonali pracownicy Praskiego Ośrodka Opieki nad Zabytkami i Ochrony Przyrody. Istotną trudność w opracowaniu scenariusza wystawy stanowiła okoliczność, iż składały się na nią eksponaty, których dotychczas nie uznano za obiekty zabytkowe. Wystawa zasługuje na ocenienie jako niebagatelny przyczynek kulturalny, stanowiący dowód na to, że w zakresie pojęcia ochrony zabytków oraz samego pojęcia zabytku dochodzi do coraz większego przesunięcia w kierunku rozszerzenia znaczenia tych dwóch pojęć, a tym samym i pojęcia ochrony zabytków na dzieła architektury i sztuk plastycznych z czasów całkiem nieodległych. Wystawa, o której mowa, wzbudziła bardzo duże zainteresowanie zarówno szerokich kół społeczeństwa, jak i środowiska specjalistów. Artykuł zamyka pełny tekst przemówienia inauguracyjnego inż. Eliszki Veselý, dyrektora II departamentu Ministerstwa Kultury Czeskiej Republiki Socjalistycznej.

Kronika

(Flegl), *Cyril Merhout a historické památky — K 90 výročí narození (Cyril Merhout a zabytki historické — W 90 rocznicę urodzenia)*, ss. 245—247. Artykuł obejmuje biografię twórczą Cyrila Merhouta (14.IX.1881 — 12.XII.1955), regionalnego historyka i opiekuna zabytków, którego wieloletnia działalność przyczyniła się nie tylko do zachowania ogromnej liczby zabytków historycznych i artystycznych, lecz również do upowszechnienia wiedzy o nich. C. Merhout, początkowo nauczyciel, a właściwie samouk w zakresie wiedzy specjalistycznej, jest typowym przedstawicielem pokolenia nauczycielstwa czeskiego z końca XIX i początku XX w., z którego wywodziło się wielu poważnych badaczy historii regionów i wykształconych opiekunów zabytków. Działalność badawcza i popularyzatorska Merhouta wiązała się zawsze z miejscowościami, w których pełnił swe nauczycielskie obowiązki. W 1928 r. został C. Merhout mianowany dyrektorem departamentu ochrony zabytków w ówczesnym Ministerstwie Oświaty, a w 1936 r. prezesem Urzędu Ochrony Zabytków w Pradze i generalnym konserwatorem krajowym. Od tego czasu wieloletnie zainteresowanie C. Merhouta zabytkami przybrało formy działalności urzędowej, rozciągającej się na cały obszar państwa. Podjął wielką akcję objęcia ochroną grupy zamków czeskich, znajdujących się w stanie zagrożenia z powodu obojętności na ich losy ze strony ich ówczesnych właścicieli, a także żywo zajmował się sprawami zabytków Pragi, nie zaniedbując własnych prac badawczych i popularyzatorskich. Szczególnie zainteresowanie poświęcił dzielnicy Mała Strana: na temat jej przeszłości ogłosił wiele bardzo różnorodnych pod względem charakteru publikacji. Ostatni okres życia emerytowanego C. Merhouta wypełniła energiczna działalność społeczna w Klubie Miłośników Starej Pragi, wyrażająca się szeregiem interwencji w obronie zabytków stolicy oraz artykułów drukowanych w „Biuletynie Klubu”, którego redakcją był członkiem. Po drugiej wojnie światowej zaczęły się ukazywać w wydaniach książkowych wielkie prace Merhouta dotyczące Małej Strany — tematu interesującego go przez całe niemal życie. Przegląd dzieł i prac C. Merhouta

w dziedzinie ochrony zabytków pozwala na stwierdzenie, iż był to działacz i badacz ożywiony duchem romantyzmu z końca XIX w.

(F. Kašička, J. Muk), *Šedesate narozeniny Dobroslava Libala (60-lecie urodzin Dobroslava Libala)*, ss. 247—248, 1 il. Artykuł stanowi przyczynek do biografii twórczej dra D. Libala, czołowego pracownika naukowego działu badań i analiz budowlano-historycznych w Państwowym Instytucie Rekonstrukcji Miast i Obiektów Zabytkowych (SURPMO) w Pradze oraz członka czechosłowackiego komitetu ICOMOS. Wymieniono wiele publikacji specjalistycznych jubilat, poczynając od pierwszej, którą ogłosił wspólnie z Jaroslavem Pavelką, poświęconej klasztorowi Św. Agnieszki w Pradze. Przedmiotem szczególnego zainteresowania D. Libala jest gotycka architektura sakralna na obszarze Czech i Moraw; opracowane przez niego tematy stały się fundamentem do poznania architektury średniowiecznej Czech. Początkowe zainteresowania Libala jako badacza koncentrowały się na działalności budowlanej cystersów, wykraczając znacznie poza ziemie czeskie i praktycznie obejmując właściwie cały obszar Europy.

Z pracownią „R” biura projektowego „Stavoprojekt”, która była załącznikiem dzisiejszego Państwowego Instytutu Rekonstrukcji Miast i Obiektów Zabytkowych, współpracował Libal niemal od początku jej istnienia. Już pierwsze kroki zmierzające do rehabilitacji Pragi dowiodły potrzeby poznania architektonicznej substancji miasta, z której zrodziło się zadanie polegające na badaniach budowlano-historycznych miasta, podjęte przez D. Libala w 1951 r.

Wraz z powstaniem Państwowego Instytutu Rekonstrukcji Miast i Obiektów Zabytkowych badania budowlano-historyczne objęły wiele innych zabytkowych miast Czechosłowackich, w których jubilat odegrał wybitną rolę inicjatora. Wyniki badań nad rozwojem miast czeskich i morawskich publikował Libal po raz pierwszy w artykule pt. *Rozwój miast czeskich od XI wieku do rewolucji husyckiej* w „Kwartalniku Architektury i Urbanistyki” (Warszawa 1958).

Ponieważ zakres projektowanych badań nad historią rozwoju miast, których inicjatorem był D. Libal, mocno przekraczały możliwości jednego człowieka, w SURPMO powstał cały, duży zespół historyków, historyków sztuki, architektów oraz przedstawicieli innych dyscyplin naukowych zajmujący się tymi zagadnieniami. D. Libal jest wychowawcą i patronem wielu spośród nich.

Recenze — Recenzje

(I. Muchka), *Sbornik památkové péče v Severomoravském kraji 1. (Zbiór studiów poświęconych zabytkom sztuki na Śląsku Czeskim i północnych Morawach)*, ss. 248—250. Okręgowy Ośrodek Opieki nad Zabytkami i Ochrony Przyrody w Ostrawie wydał w 1971 r. w wydawnictwie *Profil* zbiór studiów dotyczących zabytków artystycznych na Śląsku i północnych Morawach. Zbiór ten stanowi pierwszy tom wydawnictwa periodycznego, umożliwiającego ogłaszanie wyników prac fachowych przede wszystkim pracownikom Okręgowego Ośrodka Opieki nad Zabytkami i Ochrony Przyrody w Ostrawie, ale również pozwalającego wszystkim innym historykom sztuki, architektom, archiwistom, historykom regionalnym oraz pracownikom administracyjnym i oświatowym zapoznawać społeczeństwo z wynikami prowadzonych przez nich badań lub analiz dotyczących zabytków sztuki w danym regionie. Z kolei w wielu periodycznych wydawnictwach kulturalnych ukazujących się na obszarze północnych Moraw ma ulec rozszerzeniu tematyka poświęcona zabytkom artystycznym.

Za zasługującą na uznanie należy uważać fakt, iż inicjatywę tę podjął ośrodek, którego bezpośredni kontakt z bogactwem zabytkowych obiektów regionu stworzy należyte ramy dla skutecznych badań w skali regionalnej. Poza ośrodkiem praskim, którego zbiór studiów pt. *Stuletnia Praga* ukazuje się regularnie

już od pięciu lat, żaden inny ośrodek nie wydaje własnej publikacji o zbliżonym charakterze. W dalszej części artykułu omówiono szczegółowo wszystkie siedem studiów składających się na treść pierwszego tomu.

(K. Reichertová), *Památková péče Baden-Württemberg (Ochrona zabytków w prowincji Badenia-Wirtembergia)*, ss. 250—254, 5 il. Artykuł stanowi przegląd zawartości zeszytu 3—4 trzynastego rocznika, 1970, wydawnictwa pt. *Nachrichtenblatt der Denkmalpflege in Baden-Württemberg (Biuletyn Ochrony Zabytków Badenii-Wirtembergii)*. Zeszyt poświęcony jest badaniom historyczno-archeologicznym wielu organizmów osiedlowych.

W treści omówiono skróto artykuł Günthera P. Fehringa o pracach archeologicznych poświęconych okresowi średniowiecza w Badenii-Wirtembergii, ujęty retrospektywnie i perspektywicznie. Autor zastanawia się nad rolą archeologii historycznej, której żywy rozwój obserwuje się po drugiej wojnie światowej we wszystkich krajach Europy. Również w Badenii-Wirtembergii przy Państwowym Instytucie Ochrony Zabytków powołano w 1960 r. dział archeologii historycznej. Bodźcem dla jego utworzenia były pomyślne wyniki badań archeologicznych w kościołach w Esslingen i Unterreggenbach. Od tej pory podjęto wiele badań kościołów, zamków i osiedli.

Barbara Scholkmann zajmuje się dziejami ewangelickiego kościoła w Bronnweiler (południowa Wirtembergia), noszącego dawniej wezwanie Wniebowzięcia NMP. Remont tego zabytku w 1968 r. pozwolił na ustalenie czterech faz jego budowy, z których najwcześniejsza przypada na drugą połowę VIII w., zaś ostatnia na okres po 1415 r. W kolejnym studium G. P. Fehring omawia badania ewangelickiego kościoła parafialnego Św. Jana Chrzciciela w Crailsheim (pół-

nocna Wirtembergia), które dowiodły istnienia w bryle kościoła późnogotyckiego fragmentów budowli romańskiej. W pobliżu kościoła znajdował się romański zamek rodu rycerskiego von Crailsheim. Nadto odkryto groby z VII w. oraz ślady wczesnośredniowiecznego osadnictwa.

B. Scholkmann podaje wyniki badań archeologicznych katolickiego kościoła parafialnego Św. Marcina w Eintürnenbergu (południowa Wirtembergia), w którym stwierdzono cztery etapy budowy; dwa z nich miały miejsce przed wiekiem XV, dalsze dwa stanowiły przebudowę i rozbudowę z wieku XVI i późniejszych.

W artykule poświęconym ewangelickiemu kościołowi parafialnemu Św. Michała w Entringen H. Krins omawia badania archeologiczne, w wyniku których natrafiono na średniowieczny cmentarz, na podstawie znalezisk — zwłaszcza ceramiki — ustalono okres pierwotnej budowy kościoła na VII—IX w. Po przebudowie w wieku X i na początku XI nastąpiła jeszcze jedna — ok. 1400 r.; ostateczna forma świątyni datuje się z 1452 r.

Kolejne cztery artykuły G. P. Fehringa zawierają informacje:

— o zanikłym osiedlu w Erpfinden (południowa Wirtembergia);

— o badaniach archeologicznych ewangelickiego kościoła parafialnego Św. Dionizego w Esslingen;

— o kościele Św. Mikołaja w Grosscomburg (miasto Schwäbisch Hall) w północnej Wirtembergii;

— o kościele Św. Mikołaja i Michała w Heidenheim (północna Wirtembergia).

Przegląd zawiera jeszcze skróty czterech komunikatów Barbary Scholkmann, jednego opracowania Antonina Hejny (Praga), dwóch — Güntera Stachela, sześciu — G. P. Fehringa, dwóch — Dietricha Lutza i jednego — Hansa Hutha.

Opr. Stefan Rakowski

Informujemy uprzejmie, że z przyczyn od nas niezależnych nastąpiła kolejna zmiana drukarni realizującej kwartalnik „Ochrona Zabytków”. Za ewentualne zakłócenia w regularności ukazywania się pisma w 1975 r. — z góry przepraszamy.

Redakcja

We kindly inform that on grounds beyond our control we had once again to change the printers responsible for printing of our Quarterly. In this connection we feel to be obliged to ask our Readers in advance for excusing the possible irregularities in obtaining the successive issues of “Ochrona Zabytków” in the forthcoming 1975 year.

The Editor

Nakład 1437+23 egz. Objętość ark. wyd. 11, ark. druk. 13. Papier rotogr. kl. III, 100 g 61×86. Oddano do składu w czerwcu 1974 r. Druk ukończono w lutym 1975 r.